

כט-א והשקפה [ניסה להזכר?] בה שתיים ושלוש שעות, (1) ולא העלוהו מהתיבה (2)

תמהה הגמרא: ואמאי לא העלוהו?

והאמר רב יהודה אמר רב: טעה בכל הברכות כולן ושכח לאומרן, אין מעלין אותו (3). אבל בברכת הצדוקים מעלין אותו, משום דחיישינן שמא מין הוא, ובכונה לא אמרה, משום שנאמר בה "וכל המינים כרגע יאבדו", ואינו רוצה לקלל את עצמו. (4)

מתרצת הגמרא: שאני שמואל הקטן דאיהו עצמו תקנה, ואין לחושדו במינות.

מקשה הגמרא: וניחוש דלמא הדר ביה מצדקתו?

אמר אביי: גמירי, טבא — לא הוי בישא! — צדיק אינו נעשה רשע.

תמהה הגמרא: וכי לא יתכן שיעשה רשע?

והכתיב [יחזקאל יח כד] "ובשוב צדיק מצדקתו, ועשה עול".

מתרצת הגמרא: ההוא קרא עוסק ברשע מעיקרו, ששב מרשעתו ונעשה צדיק, ולפעמים הוא חוזר ונעשה רשע, אבל צדיק מעיקרו — לא מרשיע שוב.

המאירי, שהציבור לא הזכירוהו, כי היה זה נוסח חדש שלא ידעוהו שאר בני אדם.

1. בפרי חדש [סה] הוכיח מכאן שהשוהה בתפלה אפילו כדי לגמור את כולה, אינו חוזר לראש אלא למקום שפסק, שהרי המשיך להתפלל אף לאחר שלש שעות. והפני יהושע דחה, שאינו נחשב הפסק, כי הרהר בברכה זו כל אותו הזמן.

2. ונקטו לשון "העלוהו", משום שדרך המתפללים לעמוד במעמקים. מעדני יום טוב

3. רבינו יונה ביאר שאין מעכבים בידו מלעבור לפני התיבה בפעם אחרת. אבל מעבירין אותו מתפלה זו, כדלהלן [לד א] "העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו", ורק אם טעה בברכת המינים מסלקין אותו לגמרי.

אבל הרשב"א הריטב"א והטור [קכו] ביארו שאין מעבירין אותו מפני טעותו, אלא כשטעה בברכת הצדוקים או כשאינו יודע לחזור, אך אם יודע לחזור למקום שטעה, ממשיך להתפלל גם תפלה זו. ורבינו יונה סבר שאם

יודע לחזור, אפילו בברכת המינים אין מסלקין אותו, כי החשש הוא רק כשאינו רוצה לאמרה כלל, ובהכרח סוגיין עוסקת באופן שאינו יודע לחזור, ולכן גם בשאר ברכות מעבירין אותו בתפלה זו.

והרמב"ם [תפלה י ג] כתב שרק אם שהה שעה ואינו יודע לחזור, מעמידין אחר תחתיו, ובכסף משנה הקשה הרי בסוגיין מצינו שהמתנינו שעתיים ושלש. וכתב שלאוו דוקא הוא, ודי בשעה אחת [וראה בבה"ל שם ד"ה אין שתמה למה השמיט השו"ע שיעור המתנה זה].

והלחם משנה כתב שחלקו כבוד לשמואל הקטן כי הוא תקן את הברכה. ובפשטות יש ליישב כדברי הרשב"א והמאירי שהציבור לא אמרוהו, ולפיכך הוכרחו להמתין עד שיזכר בה שמואל הקטן שתקנה.

4. כתב רבינו יונה שדוקא בברכת הצדוקים מעבירין אותו, כי יש בה קללה למינים, אבל אם טעה בתחית המתים, אין מעבירין אותו. כי אין בה היכר אם הוא מין, שהרי אף אם אינו מאמין בתחית המתים יכול לאומרה.

שבה הגמרא ומקשה: וכי צדיק גמור לא יתכן שירשיע?

והא תנן [אבות ב ד]: אל תאמין בעצמך עד יום מותך. שהרי יוחנן כהן גדול⁽⁵⁾ שימש בכהונה גדולה שמננים שנה — ולבסוף נעשה צדוקי! ובאותן שנים ששימש בכהונה גדולה ודאי היה צדיק, שהרי כל כהן גדול שאינו הגון, לא היה מוציא את שנתו, לאחר שנכנס להקטיר קטורת בבית קדש הקדשים.

אמר אביי: אף יוחנן היה רשע מעיקרו, ואחר כך נעשה צדיק. ולסוף שמונים שנה שוב קלקל, שהרי הוא "ינאי" הוא "יוחנן", וינאי רשע היה, שהרי הרג את חכמי ישראל.

ורבא אמר: "ינאי" לחוד, ו"יוחנן" לחוד, וינאי בנו של יוחנן היה. ינאי רשע מעיקרא, ויוחנן צדיק מעיקרו.

מקשה הגמרא: הניחא לאביי, ש"הוא יוחנן הוא ינאי", ונמצא שהיה רשע מעיקרו.

אלא לרבא ש"ינאי לחוד ויוחנן לחוד", ויוחנן צדיק מעיקרו היה — קשיא, איך לבסוף נעשה צדוקי?

לכן מסיקה הגמרא: אמר לך רבא, לעולם בצדיק מעיקרו נמי יש לחשוש דלמא הדר ביה ונעשה רשע.⁽⁶⁾

ואם תקשה, אי הכי, למה לא העבירו את שמואל הקטן מתפילתו כששכח ברכת הצדוקים?

יש לחלק, כי שאני שמואל הקטן דאתחיל בה באמירת ברכה זו, ובאמצעה טעה בנוסחתה, ובאופן זה אין חוששין למינות.

וכדאמר רב יהודה אמר רב: ואיתימא רבי יהושע בן לוי: לא שנו שמעבירין אותו, אלא כשלא התחיל בה בברכת הצדוקים, אבל אם התחיל בה וטעה באמצעה, אין מעבירין אותו, אלא הוא גומרה.

והטור כתב בשם הירושלמי, שבשלב ברכות מעבירין אותו: בתחית המתים, שמא הוא כופר בתחית המתים, ב"מכניע זדים", שמא מין הוא, וב"בונה ירושלים", שמא אינו מאמין בביאת המשיח. וסיים הטור: ואני אומר, מין הוא! שאף אם כופר בתחית המתים או בביאת המשיח הוא מין.

ובשלטי גיבורים תמה, אם כן למה הטועה בברכת המינים מעבירין אותו, והרי כיון שהזכיר תחית המתים, התברר שאינו מין, וכן אם הזכיר ברכת המינים, שוב אין לחוש בהשמטת בונה ירושלים.

אכן כבר תמה הב"י למה הזכיר הטור ירושלמי שחולק על הבבלי. ומדברי הט"ז משמע שהטור סבר שלא נחלקו, כי גם להבבלי

נחשב מין בהשמטת "מחיה המתים", אלא שאין לכך היכר עד ברכת המינים [כרבינו יונה שאפילו אמרה יתכן שהוא מין], ואם דלג את שניהם, מתברר למפרע שמשום כך דלג "מחיה המתים", והש"ץ השני צריך לחזור מ"מחיה המתים".

5. התשב"ץ [ח"ג קלה] ותפארת ישראל [פרה ג ה] כתבו שהוא אבי מתתיהו כה"ג החשמונאי. אך הגר"א [באמרי נעם] נקט שהוא היה צדיק גמור כל ימיו, וכאן מדובר על יוחנן בן שמעון בן מתתיהו כה"ג.

6. ראה ביומא [לח ב] "כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא, שוב אינו חוטא" ולכאורה

עוד דנה הגמרא: **הני שבוע ברכות שיש בתפלה דשבתא** — **כנגד מי נתקנו?** (7)

אמר רב חלפתא בן שאול: **כנגד שבועה קולות שאמר דוד על המיב, במזמור "הבו לה' בני אלים" — "קול ה' בכח", "קול ה' בהדר", וגו' (8).**

עוד דנה הגמרא: **הני תשע ברכות שיש בתפילת מוסף דראש השנה** — **כנגד מי נתקנו?**

אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין: **כנגד תשעה אזכרות השם שאמרה חנה בתפלתה כשהודתה על לידת שמואל, ותקנו כנגדה את תפלת ראש השנה, כדאמר מר: בראש השנה נפקדה שרה, רחל ורחנה.**

עוד דנה הגמרא: **הני עשרים וארבע ברכות שיש בתפלה דתעניתא** [כמבואר בריש פרק שני דתענית, שמתפלל י"ח שבכל יום, ומוסיף עליהן עוד שש ברכות — זכרונות, ושופרות, ועוד ארבעה מזמורים שחותם

בהם מעין הפרשה] — **כנגד מי נתקנו?**

אמר רבי חלבו: **כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס את הארון לבית קדשי הקדשים!** וכ"ד עניני תפלה נזכרו בפרשה ההיא, בכמה לשונות, כגון "רנה" "תפלה" ו"תחנה" וכדומה.

מקשה הגמרא: **אי הכי, כל יומא נמי נמרינחו לכל כ"ד הברכות, ומה ראו לתקן כן דוקא בתעניות?**

מתרצת הגמרא: **אימת אמרינחו שלמה לכ"ד רננות** — **הלא ביומא דרחמי אמרן, [שאז הוצרך לבקש רחמים שיפתחו שערי המקדש, אחר שדבקו זה בזה, ולא היו מניחים את הארון להכנס לקדש הקדשים] הלכך, אנן נמי, ביומא דרחמי [בתעניות⁽⁹⁾] בלבד, אמרי לחו לכ"ד ברכות.**

שנינו במשנה: **רבי יהושע אומר: מתפלל אדם מעין שמנה עשרה.**

וכן ביאר בסמוך, לגבי ט' ברכות במוסף של ראש השנה, שאילו לא נתקנו כנגד תפלת חנה, היה להם לכלול מלכויות זכרונות ושופרות בברכה אחת.

8. ביאר בתוס' רא"ש שמזמור זה עוסק במתן תורה, שנאמר בו "קול ה' יחיל מדבר, יחיל ה' מדבר קדש" ובמתן תורה היו קולות. ותורה ניתנה בשבת, הלכך תפלת שבת היא כנגד קולות שבמזמור זה.

9. ראה תנחומא [ריש וירא] שגם שלמה המלך ישב בתענית ביום חנוכת הבית.

יקשה לרבא. ויתכן ליישב כמו שכתבו שם תוס' ישנים שרק מכריעין אותו מכאן ואילך בלא עמל להטהר ולהתקדש, אך ודאי הבא ליטמא אין נועלין לו לגמרי, שהרי יוחנן כה"ג חטא בסוף ימיו.

7. הפני יהושע תמה הרי מעיקר הדין יש בה ז' ברכות, שהרי אין אמצעיות משום שאין שואלים צרכים בשבת, וג' ראשונות וג' אחרונות שהם סידור שבח, פשיטא שנאמרות גם בשבת, ואחת בעינן לקדושת היום. וביאר, שאילו לא נתקנו כנגד ז' קולות, לא היה להם לקבוע את קדושת היום כברכה בפני עצמה, אלא היו כוללים אותה בעבודה, כמו בראש חודש וחול המועד.

דנה הגמרא: מאי "מעין שמנה עשרה"?

רב אמר: מעין כל ברכה וברכה — אומר תוכן כל ברכה וברכה בקיצור, (10) וחותרם בברכה.

ושמואל אמר: אומר שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות, ובאמצע אומר ברכה אחת, וכולל בתוכה מעין כל הברכות האמצעיות. (11) וכך נוסחה:

הבינו ה' אלהינו לדעת דרכיך [כנגד "חונן הדעת"].

ומול את לבבנו ליראתך [כנגד "הרוצה בתשובה"].

ותפלה לנו [כנגד "המרכה לסלוח"].

להיות גאולים [כנגד "גאל ישראל"].

ורחמינו ממכאובינו [כנגד "רפאנו"].

ודשנינו בנאות ארצך [כנגד ברכת השנים].

ונפוצותינו מארבע קצוות הארץ תקבין [כנגד קבוץ נדחים].

והתועים על דעתך ישפטו [שהטועים במשפט, השיבם ללמדם לשפוט כדבריך, והיא כנגד "צדקה ומשפט" (12)].

10. ראה רבינו חננאל ואור זרוע [ק"ש צ] שביארו כיצד מקצר את תוכן הבקשה. אך הרמב"ם בפיה"מ כתב שאומר תחלת הברכה ומקצר סופה, כגון "אתה חונן לאדם דעת, ברוך אתה וכו'" והיינו שמזכיר את הברכה, ולא את הבקשה שבה.

11. הרמב"ם [תפלה ב ב] פסק כשמואל. וכתב הכסף משנה כי אע"פ שהלכה כרב באיסורי, כיון שתפלת הבינו מוזכרת בכל מקום, נפסק לאומרה. והוסיף המאירי כי אע"פ שהלכה כשמואל, אם אינו יודע את נוסח הבינו יכול לקצר כרב, ומשמע שאינם חולקים על נוסחה, אלא ששמואל הקיל שאפשר לקצר יותר מרב, אך גם הוא מודה שאפשר לקצר כל ברכה וברכה. וכן פסק החיי אדם [כד לא] שבימות הגשמים ומוצאי שבת שאינו אומר הבינו, יכול לקצר בכל ברכה, ולכלול הבדלה ושאלת גשמים.

אולם מדברי רש"י [ד"ה לייט] משמע שאבי לייט רק על דעת שמואל, והיינו משום שנחלקו, ודעת רב שהבינו היא קיצור התפלה, ואין

לכלול כל הבקשות בברכה אחת [אלא בשמע קולנו], ושמואל סבר שבתפלה אין לשנות ממטבע כל ברכה, ועדיף לומר הבינו שהיא תפלה בפני עצמה שנתקנה רק לשעת הדחק. [או שנחלקו אם מנין הברכות הוא חלק ממטבע התפלה, ולכן סבר רב שצריך לומר כל אחת בקיצור, או שהעיקר הוא בהזכרת עניני התפלה, ודי בחתימה אחת לכלן, וראה הערה 20].

12. עוד פירש רש"י, שהעוברים על דעתך, ישפטו על ידך. ותמה רבינו יונה שאין לכך קשר לברכת "השיבה שופטינו", ולכן פירש, שה"תועים" שהם ישראל, המטיחים דברים נגד הגלות על שעזבנו הקדוש ברוך הוא — יהי רצון שישפטו בדעתך, כלומר בחמלתך וחנינתך [מלשון "יודע אלקים"], והוא נגד ברכת "השיבה", שיסיר ממנו יגון ואנחה וימלוך עלינו ברחמים.

והב"י [ריש קי] ביאר שהכוונה על בני ישראל התועים בין האומות, ונשפטים במשפטיהם, יהי רצון שישפטו במשפטי התורה, וזה יהיה רק כשישיב שופטנו כבראשונה.

ועל הרשעים תניף ירך [כנגד ברכת הצדיקים].

וישמחו צדיקים בבנין עירך, ובתקון היכלך [כנגד בונה ירושלים].

ובצמיחת קרן לדוד עבדך, ובעריכת נר לבן ישי משיחך [כנגד "מצמיח קרן ישועה"].

טרם נקרא אתה תענה, (13)

ברוך אתה ה' שומע תפילה!

לייט [קלל] עלה אבוי אמאן דמצלי "הביננו", משום שמדלג את הברכות, וכוללן כולן בברכה אחת. (14)

אמר רב נחמן אמר שמואל: כל השנה כולה מתפלל אדם "הביננו" במקום שמונה עשרה, חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים, מפני שצריך לומר אז הבדלה בחוץ הרעת, ואין ההבדלה מוזכרת בברכת הביננו.

מתקיף לה רבה בר שמואל לרב נחמן: למה לא יתפלל "הביננו" במוצאי שבת, ונימרה להבדלה ככרכה רביעית בפני עצמה לאחר שלש ברכות ראשונות, קודם שיאמר "הביננו"?

וכי מי לא תנן: רבי עקיבא אומר: אומרה להבדלה בתפלת מוצאי שבת, ככרכה רביעית בפני עצמה. רבי אליעזר אומר: אומרה להבדלה בברכת ההודאה!

מתרצת הגמרא: אטו כל השנה כשאנו מתפללים י"ח שלימות, מי עבדינן כרבי עקיבא לאומרה להבדלה בפני עצמה, דהשתא כשמתפללים הביננו נמי נעביד?

ואם תטען: כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא — הלא הוא משום שרק תמני סרי ברכות תקון רבנן בתפלה, אבל תשסרי לא תקון.

הרי עדיין הכא נמי, בתפלת הביננו, שבע ברכות תקון [שלש ראשונות ואמצעית ושלש

13. הרי"ף הרמב"ם והרא"ש הוסיפו "טרם נדבר אתה תשמע, כי אתה עונה בכל עת צרה וצוקה, פודה ומציל מכל צוקה, ברוך אתה וכו'".

14. כך פירש רש"י, וראה תוס' [ד"ה לייט] שלא קלל אלא למי שנמצא בעיר ויכול להתפלל כולה, אך בשעת הדחק, כגון שבא בדרך, אומר הביננו, שהרי מצינו שכך עשה רבי יוסי [לעיל ג א ד"ה היה]. והרי"ף פסק שבשעת הדחק אומרה אפילו בעיר.

ובאופן שיכל להתפלל כל התפלה והתפלל הביננו, כתבו עולת תמיד ומאמר מרדכי שיצא בדיעבד, שהרי לייט עלה אבוי, ומשמע כי אף שאינו ראוי, יוצא. והיינו שסברו כי הביננו היא

מטבע של תפלת שמונה עשרה. אך באליהו רבה [ק"י] נקט שלא יצא, [וביאר שאבוי לייט על מי שמתרגל להביננו כשאנו יכול לכוין ככוונה ארוכה], והיינו כי סבר שהביננו היא תפלה בפני עצמה, שנתקנה רק לשעת הדחק, אך כשהוא חייב בשמונה עשרה, אינו יוצא בה.

ויתכן שמחלוקתם תלויה בנידון דלהלן [הערה 20] אם מנין הברכות הוא ממטבע התפלה, ובהכרח הביננו היא תפלה בפני עצמה, או שהעיקר הוא הזכרת י"ח הענינים בתפלה, והביננו היא קיצור התפלה בדוחק.

[וראה ריטב"א [ל א] שאינו יוצא, אך היינו רק משום שפסק כי הביננו רק להולך בדרך, ולא ליושב בביתו ואינו יכול לכוין, ואילו הפוסקים

אחרונות] — תמני לא תקון. וכיון שאי אפשר לומר את ההבדלה בפני עצמה, אם יתפלל הביננו הרי יפסידה.

מתקיף לה מר זוטרא לרב נחמן: ונכללה להבדלה מכלל ברכת "הביננו", ויאמר "הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול", כמו שכוללים אותה ב"אתה חונן". ולמה אמר שמואל, שאין להתפלל "הביננו" במוצאי שבת?

מסיקה הגמרא: קשיא!⁽¹⁵⁾

אמר רב ביבי בר אבוי: כל השנה כולה

מתפלל אדם תפלת "הביננו", חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה [ותן טל ומטר] בברכת השנים, שאין היא מוזכרת בתפלת הביננו.⁽¹⁶⁾

מתקיף לה מר זוטרא לרב ביבי: ונכללה לשאלת הגשמים מכלל "הביננו", ויאמר "ודשננו בנאות ארצה, ותן טל ומטר וברכה", ולמה הצריכו להתפלל י"ח שלימות בימות הגשמים?

מתרצת הגמרא: אתי לאטרודי [לטעות בתפלתו] מחמת תוספת זו.⁽¹⁷⁾

דנו להלכה שאומרה גם בביתו].

בפני עצמה, וראה הערה 17.

15. הרשב"א הביא בשם מהרי"ץ גיאת, שדין זה נדחה להלכה מפני קושיית הגמרא, ויכול להתפלל הביננו במוצאי שבת ולכלול בה הבדלה. אבל בשם רב האי גאון כתב כי על אף שהגמרא נשארה בקושיא, ההלכה היא שאין תפלת הביננו במוצאי שבת.

ורבינו יונה נתן טעם, שלא התקינו מעין הבדלה ב"הביננו", מפני שלא נתקנה הבדלה כברכה בפני עצמה. ואם היו אומרים אותה ב"הביננו", היה נראה שההבדלה היא ברכה בפני עצמה [שהרי כל פיסקא ב"הביננו" היא כנגד ברכה של שמונה עשרה]. והלבוש [קין] הוסיף, שיבואו לטעות כשמתפללים י"ח שלמות, ויאמרוהו כברכה בפני עצמה. וכתב המג"א שבשאלת השנים אין חשש זה, כי הטעות שייכת רק בהבדלה שלדעת רבי עקיבא יש לה ברכה בפני עצמה.

והב"ח דחה חששות אלו, שהרי רגילים לאומרה בחונן הדעת, אלא שיטעו שהשוכח הבדלה צריך לחזור. והט"ז ביאר שאין כוונת רבינו יונה שיטעו בתפלה שלמה, אלא שהביננו היא קיצור הברכות, ואילו הבדלה אינה ברכה

16. הרשב"א דייק ממה שאמר רב ביבי "כל השנה", שהוא חולק על רב נחמן וסובר שאומרים הביננו במוצ"ש, [ופסק כמותו, כנ"ל]. והצל"ח דן אם גם רב נחמן שאמר "כל השנה" התכוון לחלוק על רב ביבי ולומר שבימות הגשמים אומרים הביננו, או שרק הוסיף כי גם במוצ"ש אין אומרים, וראה בערוך השלחן [קין] ששמואל חשש גם בהבדלה לטרדא, ורב ביבי סבר שחשש זה קיים רק בטל ומטר, כדלהלן.

ויתכן לבאר שנחלקו [כנ"ל הערה 14] אם הביננו היא מטבע של תפלת שמונה עשרה, ולכן בהבדלה יש חשש של הוספת ברכה, כדלהלן. או שהיא תפלה בפני עצמה, שנתקנה רק לשעת הדחק, ואין חשש להוספה, אלא רק בשאלת השנים שמא יבא לטרדה. [ומה שאומרה בתעניות ובעשי"ת אפילו לדעת השו"ע שחוזר על "המלך המשפט", היינו משום שהן כהזכרת המאורע, וחיובן חל רק כשמתפלל שמונה עשרה, אך הזכרת גשמים הוא חיוב מחמת הזמן, וצריך להתפלל י"ח כדי להזכירם].

17. הב"י [קין] ביאר שהחשש שמא ידלג או

מקשה הגמרא: **אי הכי, הבדלה "בחונן הדעת" נמי אין לכלול ב"הביננו", מטעם זה דאתי לאטרודי⁽¹⁸⁾, ולמה נשארה הגמרא לעיל בקושיה?**

אמרי: התם בהבדלה, כיון דאתיא בתחלת צלותא של "הביננו", לא מטריד, אבל הכא בשאלת גשמים, כיון דאתיא באמצע צלותא, מטריד מחמתה, ויבא לידי טעות.⁽¹⁹⁾

מתקיף לה רב אשי: ונימרה לשאלת גשמים בשומע תפלה שהיא בסוף "הביננו", ולא יבא לטעות מחמתה.

דהרי אמר רבי תנחום אמר רב אשי: **טעה ולא הזכיר גבורות גשמים** [משיב הרוח ומוריד הגשם] **בתחיית המתים, מחזירין אותו לראש התפלה.** אבל אם לא הזכיר שאלה של גשמים **בברכת השנים, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה גם בשומע תפלה, כי היא בקשה, [אך "משיב הרוח" היא הזכרת שבת, ואין לה מקום ב"שומע תפלה"]**⁽²⁰⁾.

וכן אם לא הזכיר **הבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכופ!**

שבמוצ"ש אומר הביננו, ועל כך הקשה לו רמזוטא "אי הכי וכו'", וראה מחצית השקל [קי ו]. אולם יתכן לבאר [כמבואר בפנים] שחלק זה הקשתה הגמרא, על מה שהניחו לעיל בקושיא.

19. **בכסף משנה** [תפלה ב ד] הביא דעת רבינו מנוח שאם מובטח לו שלא יטרד יכול לומר הביננו, ובאור שמח כתב שאין הלכה כמותו שהרי אפילו בהבדלה אין אומרים, אף שאין חשש טירדא, ותמוה, שהרי בהבדלה חששו שיראה כמוסיף [לדעת רבינו יונה הנ"ל].
אכן המאירי כתב שאם אינו חושש לטירדא אומר הביננו, ונקט שלדעת שמואל גם בהבדלה הטעם משום חשש טעות, ורק המקשן סבר שאין חשש טעות.

20. **תוס' [ד"ה מפני]** כתבו שיכול להשלים בשומע תפלה כל בקשה ותפלה, אך לא הזכרת שבת [והפני יהושע הקשה שיזכיר גשם דרך בקשה "שלח לנו גשמי ברכה"]
אך בירושלמי [פ"ה ה"ב] אמרו, שגם אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, אינו חוזר, כי יכול לאמרה בשומע תפלה, והובא בתוס'

יוסיף, מאחר שהביננו הם דברים קצרים, וביאר המג"א [שם ד] שכיון שהם מלים קצרות יכול לטעות אחר ההזכרה, ולא ידע לאן לחזור, [ולפיכך אם מובטח לו שלא יטרד יכול לומר הביננו], וטעם זה אינו שייך בהבדלה, כי היא בתחלת הברכה [ולכן הוצרך לטעם הנ"ל בהערה 17].

והפמ"ג [מש"ז א] למד מדברי הט"ז [הנ"ל], שביאר כי החשש בהבדלה הוא משום שכל תיבה חשובה כברכה, ונראה כמוסיף על הברכות, וטעם זה שייך גם בשאלת גשמים, וגם אם ודאי לו שלא יטרד, וראה הערה 19.
ודן באופן שעבר והתפלל הביננו במוצאי שבת, והבדיל בה, אם צריך לחזור ולהתפלל כי עבר על תקנת חכמים או לא. ותלה בנידון הנ"ל, כי אם נראה כמוסיף אפילו בדיעבד לא יצא, ואילו מחשש טעות יצא. והגרעק"א [שם] דן במי שאין יכול להתפלל, אם יאמר הביננו כי אין הבדלה מעכבת, אך בשאלת גשמים לא יאמרנה, כי אם ישמיט, אינה תפלה, ואם יזכיר יראה כמוסיף.

18. **הרשב"א** הוכיח מכאן שרב ביבי סובר

מתרצת הגמרא: אם טעה ושכח להזכיר שאלה, שאני, ויכול בדיעבד להזכירה בשומע תפלה. אבל לכתחלה אין לאומרה אלא בברכת השנים, וכיון שבהזכרת ברכת השנים של "הביננו" אין יכול לאומרה, יש לו להתפלל י"ח ברכות שלמות.

גופא: אמר רבי תנחום אמר רב אסי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים⁽²¹⁾ בתחיית

המתים—מחזירין אותו.⁽²²⁾

טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים — אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה.

ואם לא הזכיר הברלה בחונן הרעת — אין מחזירין אותו⁽²³⁾ מפני שיכול לאומרה על הכופ:

[בע"ב] וברשב"א. [והוכיחו שנחלק על הבבלי, כי אין לומר שרק אם לא אמר בשומע תפלה מחזירין אותו, שהרי למסקנא הברייתא עוסקת בנוזר קודם שומע תפלה].

ובפרי חדש [ק"ט ג] העלה מדברי תוס' שאם חיסר ברכה בתפלה, יכול להשלימה בשומע תפלה. ונחלק עליו הפמ"ג [שם סוף משב"ז] וטען שבשומע תפלה אפשר להשלים רק את ההזכרות, אך לא את מנין הברכות, ויתכן שנחלקו אם ברכות שמונה עשרה הם רק הזכרת ההודאות והבקשות, או שגם מנין הברכות הוא חלק ממטבע התפלה [ובתפלת הביננו ברכת שומע תפלה נחשבת כחתימה לכל ברכה וברכה, או שהיא תפלה בפני עצמה] וראה ביאור הלכה [ק"ז ד"ה אם לא].

21. בירושלמי [שם] אמרו כי דוקא אם לא הזכיר לא "טל" ולא "מטר", מחזירין אותו, אבל אם הזכיר "טל", אף על פי שלא הזכיר "מטר" אין מחזירין אותו. אבל אם הזכיר "מטר" בימות החמה מחזירין אותו, כי הוא סימן קללה, ואילו טל נצרך כל השנה.

וכתבו תוס' [ע"ב ד"ה הא] שלכן יש בני אדם שאומרים "טל" אף בקיץ, כדי שאם ישכחו "מטר" בימות הגשמים, ויאמרו רק "טל" לא יצטרכו לחזור.

וכתב הרא"ש כי דוקא בהזכרה די ב"טל" תחת "מטר", אבל בשאלה, אם שאל "טל"

בימות הגשמים מחזירין אותו, כי הטל בא גם בלא שאלה, שהרי הטל והרוחות אינן נעצרין לעולם.

22. הטור [ק"ד] הביא בשם ראב"ה שאם נזכר קודם שהתחיל "אתה קדוש", אומרה שם בלא חתימה, וגם בשאלת גשמים, אם נזכר קודם שהתחיל ברכה שאחריה, אומרה שם, [ובשו"ע [ק"ז ה] הובאה עצה זו בשאלת גשמים, רק באופן שנוזר אחר שומע תפלה, ויתכן שסבר כי להזכרת שבח אין מקום אלא בברכה שנקבעה לה, ולכן אומרה אחר הברכה. אך לשאלת גשמים קבעו שני מקומות שוין להזכרה, או בברכת השנים או בשומע תפלה, ולכן לא יאמרה בין הברכות אלא בשומע תפלה, אך ראה נודע ביהודה תנינא ט, שאחר הברכה שההזכרה שייכת לה פשיטא שאומרה בין הברכות, והחידוש שה"ה בשומע תפלה שאומרה לתשלומין].

ורבינו יונה הביא בשם ר"י הזקן, שכיון שסיים הברכה ולא נזכר, נחשב כאילו התחיל את האחרת, וחוזר לתחילתה, [ולכן נקטו קשו"ע ובה"ל ק"ד ד"ה בלא, שבהזכרות יאמר "למדני חוקיך" ויחזור מהאזכרה ואילך, ובשאלת גשמים אם נזכר אחר סיום הברכה, עדיף לאמרה בשומע תפלה], וראה הערה הבאה.

23. כתבו תוס' [ל ב ד"ה מסתברא] שאם טעה

מיתבי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, מחזירין אותו.

הא ששינונו "מחזירין אותו" — ביחיד המתפלל לבדו.

וכן אם לא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו.

ואילו הא שאמר רב אסי "אין מחזירין אותו" — ביחיד המתפלל עם הצבור.

אבל, אם לא הזכיר הבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס.

מקשה הגמרא: וביחיד המתפלל עם הצבור — מאי טעמא לא מחזירין אותו? — הלא הוא משום דשמעה אחר כך משליח צבור בחזרת הש"ץ. (24)

הרי, שהטועה בשאלה מחזירין אותו, ושלא כרב אסי.

אי הכי, קשה האי טעם שנתן רב אסי "אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה?"

מתרצת הגמרא: לא קשיא:

ולא הזכיר הבדלה, ונזכר לאחר שסיים חונן הדעת [וכן כל אזכרות שאין חוזרים מחמתן, כגון על הניסים], ועדיין לא התחיל בברכה שאחריה אינו חוזר, והחוזר מברך לבטלה. והמרדכי כתב, שאין צריך לחזור לראש הברכה, אלא אומר שם "אתה הבדלת", וחותר בחונן הדעת.

בדברים שמחזירין אותו, אינו נחשב הפסק, כי הוא צורך תפלתו, שהרי אם לא יחזור, יצטרך להפסיק ולהתחיל את תפלתו שוב. וחזרה לצורך אינה הפסק כמו שמצינו ש"טול בריך" אינו הפסק אחר שנטל לידיו לסעודה.

ובשם רבי אלחנן כתבו תוס', שכל זמן שלא פתח בברכה שאחריה, חוזר לראש הברכה, והוכיח כן מ"עלה ויבא" של ברכת המזון, שאם נזכר לאחר ברכת "בונה ירושלים", מזכיר שם שבת וראש חודש, אף שאם החל ברכת הטוב והמטיב אין מחזירין אותו, והרא"ש דחה דבריו, וכן פסק הטור [רצד]. ותמה הב"י שסותר משנתו במה שפסק כהראב"ה [בהערה הקודמת]. וחילק, שבדברים שאינו חוזר עליהם, נחשב סיום הברכה כטעות, ואינו חוזר, אך בדברים שחוזר עליהם, אף אחר סיום הברכה חוזר.

אך טעם זה אינו מועיל לשאלת גשמים, שהרי יכול לאמרה בשמע קולנו, ויתכן שסבר שהזכרה בשומע תפלה היא רק כתשלומין למקומה העיקרי, ולכן עדיף לאומרה במקומה.

וביאר בקהלות יעקב שהחוזר נחשב כמפסיק באמצע תפלתו רק בדברים שאינו חייב לחזור מחמתם, שהרי אינו צורך של הברכה הבאה, כי אף אם לא יזכיר, יוכל להמשיך בתפלתו. אבל

24. במלא הרועים הקשה, אם כן למה על גבורות גשמים מחזירין אותו, והרי ישמענה אחר כך משליח צבור [והטור סוף קכו נחלק עם הרמב"ם אם מועילה חזרת הש"ץ לטעות בשלש ראשונות, ובמ"ב קכד לט נקט שלדעת הרמב"ם חוזר על גבורות גשמים, ובשערי תשובה קיד ח נקט שהטור יודה בזה, כי הטועה בהן נחשב כלא התפלל כלל].

והעלה מכך שגבורות גשמים היא חלק מנוסח הברכה, וכשמדלגה נחשב כשכח ברכה שלמה, שכתבו תוס' [ד"ה טעה] שאין הש"ץ מוציא, אך שאלת גשמים היא רק הזכרה, שהרי יכול לאמרה בשומע תפלה, וכוונת הגמרא כי

והרי אין צריך לטעם זה, אלא "מפני ששומע אותה משליח צבור" – מיבעי ליה לרב אסי לומר. (25)

ולכן מחלקת הגמרא באופן אחר: אלא אידי ואידי [בין הברייתא ובין רב אסי] עוסקים ביחיד.

ולא קשיא.

הא שאמר רב אסי "אין מחזירין אותו", מדובר באופן דאדכר קודם שומע תפלה, ואז אינו חוזר משום "שיכול לאומרה בשומע תפלה".

ואילו הא ששנינו "מחזירין אותו" מדובר באופן דאדכר בטר שומע תפלה (26).

אמר רבי תנחום, אמר רב אסי, אמר רבי יהושע בן לוי: טעה ולא הזכיר יעלה ויבא של ראש חדש בעבודה [ב"רצה"] – אם נזכר בעבודה [ב"ותחזינה עינינו"] – חוזר ממקום שעמד בו, לתחלת עבודה (27).

ואף אם נזכר בהודאה, הריהו חוזר לעבודה.

ואף אם נזכר בשים שלום, הריהו חוזר לעבודה.

אבל אם נזכר לאחר שפים את תפלתו –

כט-ב

כיון שיכול לאמרה בשומע תפלה, לכן יכול לצאת מהש"ץ [וקושיית הגמרא שעיקר הטעם חסר מהספר].

ובכתבי הגר"ח נקט שטל ומטר הוא ממטבע הברכה, ולפיכך השוכח בערב שבת, מתפלל בשבת שתיים, אף שאינו מזכירו, כי צריך להשלים את התפלה, ויתכן שכונתו שחסר בגוף התפלה, אך אינו דין בברכת השנים דוקא, שהרי יכול להזכיר בשומע תפלה. [וראה פמ"ג קיט משב"ז ד, שאע"פ שהשוכח עיקר ברכה אינו יכול להשלימה בשמע קולנו, טל ומטר משלים, שאינו אלא שאלה].

25. תוס' [ע"ב ד"ה טעה, ראה הערה 28] כתבו שהשוכח יעלה ויבא וצריך לחזור, יכול לשמוע משליח ציבור. ויתכן שכאן נדחה טעם זה, כי השוכח טל ומטר נחשב כלא התפלל כלל, וראה הערה 28.

26. בירושלמי [שם] אמרו, שאינו חוזר לראש, ואף לא לברכת השנים, אלא רק לשומע תפלה, כשם שהשוכח יעלה ויבא בר"ח חוזר ל"רצה", והובא בתוס' וברשב"א. והדמיון לר"ח לכאורה

תמוה, שהרי בשאלת גשמים אינו חוזר למקומה העיקרי בברכת השנים, ומשמע שהירושלמי נקט כי יש לה שני מקומות שוין להזכרה, או בברכת השנים או בשומע תפלה.

אבל הרמב"ם [תפלה י ט] כתב, שחוזר לברכת השנים. וכן דעת הבה"ג [ש"חוזר לראש" והיינו למקומה הראשון כדלהלן]. והרשב"א דקדק כן בכרייתא, שהרי לא הוזכר בה כלל "שומע תפלה" ובכל זאת שנינו בה שמחזירין אותו, והיינו לברכה שההזכרה שייכת לה. וסברו שההזכרה בשומע תפלה היא רק כתשלומין למקומה העיקרי, וכן מבואר להדיא בריטב"א [תענית ג ב], וראה ברא"ש שהוכיח כי הבבלי [להלן לג א] חולק בזה על הירושלמי.

27. הלשון "חוזר לעבודה" תמוה לכאורה, שהרי עדיין הוא ב"עבודה". ומכאן הוכיח רבינו יונה כי אחר שסיים את הברכה, נחשב כהתחיל כבר ברכה שלאחריה, וצריך לחזור לראש ברכת עבודה, וכ"כ הגר"א [קיד ו].

והצל"ח כתב שגם לדעת הטור שפסק כראב"ה שכל עוד לא התחיל בברכה